

Svenska kyrkans mission till Rhodesia/Zimbabwe 1928-1984

En postkolonial analys av fem intervjuer med tidigare missionärer om
självbild och förhållande till missionskontexten

Teologiska institutionen
Kyrko- och missionsstudier C2
Uppsats 15 hp, VT 2018
Författare: Mattias Evertsson
Handledare: Kajsa Ahlstrand

Innehåll

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Tidigare forskning	3
1.3 Källor och metod	5
1.4 Teori	6
1.5 Disposition	9
2. Historisk bakgrund	10
2.1 Lutherska kyrkan i Rhodesia/Zimbabwe.....	10
2.2 Den politiska situationen i Rhodesia/Zimbabwe.....	12
2.3 Kvinnor som missionärer i Afrika genom Svenska kyrkans mission	14
3. Analys av missionärsintervjuerna.....	17
3.1 Dagmar Eriksson.....	18
3.2 Lilly Fredriksson	21
3.3 Maj Karlander	23
3.4 Sven Karlander	26
3.5 Berit Palmius	30
3.6 Diskussion om missionärsintervjuerna utifrån postkolonial teori.....	32
4. Slutsats	37
5. Käll- och litteraturförteckning.....	40
5.1 Otryckta källor	40
5.2 Tryckta källor och litteratur	40

1. Inledning

Svenska kyrkans relation till den lutherska kyrkan i Zimbabwe (ELCZ) har historiskt långtgående rötter. Den går tillbaka till det att missionärer från Sverige första gången kom till området i början på 1900-talet.¹ Idag finns kopplingar mellan kyrkorna särskilt genom kyrkosamarbeten och utbyten som sker genom Uppsala stift och ELCZ.² Det finns även projekt vid Svenska kyrkans internationella avdelning som är riktat till Zimbabwe.³

Mitt eget intresse för ämnet härstammar ifrån en termins utbyte i Masvingo Rural Parish inom ELCZ som jag fick möjlighet att genomföra som SIDA-praktikant genom Uppsala stift, Svenska kyrkan. Det var en givande tidsperiod som gav många lärdomar, gemenskap och utmaningar. Tiden i Zimbabwe har lärt mig att ytterligare uppskatta kyrkliga relationer över nationsgränser och betydelsen det kan ha för de inblandade. Det har dock också öppnat upp ögonen för synsätt som funnits med i missionen, där flera problematiska element i missionärens beskrivningar av missionstiden kan urskiljas.

I denna uppsats kommer särskilt missionärens självbild och syn på lokalbefolkningen och den omgivning de kom att arbeta i att vara i centrum. Fem missionärsintervjuer varav fyra är med kvinnor, kommer att presenteras och analyseras med hjälp av postkolonial teori. Ingången till användandet av postkolonial teori är att belysa särskilda bilder och föreställningar som kunde återfinnas i missionen. Situationen för kvinnor i förhållande till män i Svenska kyrkans mission i Rhodesia/Zimbabwe berörs också. Då missionärerna från Sverige lagt grunden till den lutherska kyrkan i Zimbabwe är det centralt att försöka förstå hur de såg på sin roll och de människor som bodde i Rhodesia/Zimbabwe. Tankegångar som missionärerna hade med sig har präglat ELCZ och dess uppbyggnad. Intervjuerna sammanfattar inte allt som skedde under missionärernas långa vistelser i Rhodesia/Zimbabwe, men de kan bidra med viktiga perspektiv till förståelsen av missionens utveckling och identitetsfrågor kopplat till mission.

¹ Söderström, Hugo; Bergman, Sten och Bergman, Tore. *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*. Uppsala: TK i Uppsala AB, 2003, 11-13.

² Svenska kyrkan i Uppsala Stift. *Vänkyrka i Zimbabwe*. 2016.
<https://www.svenskakyrkan.se/uppsalastift/zimbabwe>

³ Svenska kyrkans internationella arbete. *Hemvårdare i Zimbabwe ger aidssjuka och deras barn stöd och omsorg*. 2017. <https://www.svenskakyrkan.se/internationelltarbete/p129>

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur Svenska kyrkans missionärer i Rhodesia/Zimbabwe såg på sin missionstid, sin uppgift och sitt förhållande till människor i landet. Detta sker genom ett postkolonialt angreppssätt.

Min huvudfrågeställning är: Vilken självbild återfanns hos Svenska kyrkans missionärer till Rhodesia/Zimbabwe år 1928-1984 i förhållande till de människor och den kontext de mötte?

För att avgränsa studiens fokus har Rhodesia/Zimbabwemissionen specifikt valts ut som undersökningsobjekt. Det är även ett missionsfält och numera en självständig kyrka som inte studerats i större omfattning. Missionärens självbild i förhållande till dess uppgifter, de som ska missioneras och kontexten där missionen genomförs är huvudfokus för uppsatsen. Genom att även belysa missionärernas bild av den politiska och sociala situationen och hur de kände kring sina respektive missionärsperioder (karakteristiska emotioner) ges en större bredd i deras berättelser. Dessa analysområden är centrala för förståelsen av såväl hur missionen genomfördes som de perspektiv som förts vidare in i den självständiga lutherska kyrkan i Zimbabwe. Genom postkolonial teori kan stereotypisering, ”andrafiering” och makthierarkier träda fram. Missionärerna var präglade av sin tid, samtidigt fanns en mångfald av sätt att relatera till människor från lokalbefolkningen. Analysen urskiljer gemensamma förhållningssätt som missionärerna representerade, men visar även på deras individualitet. Tidsperioden 1928-1984 är åren de intervjuade missionärerna tjänstgjorde på missionsfältet. Missionärsintervjuerna om Rhodesia/Zimbabwe finns tillgängliga på Svenska kyrkans arkiv i Uppsala. De flesta av missionärerna var således verksamma i landet före 1980 då Zimbabwe blev självständigt.

1.2 Tidigare forskning

En del tidigare forskning har berört Svenska kyrkans mission i olika geografiska områden. När det specifikt gäller Zimbabwe har det emellertid inte genomförts någon mera omfattande studie där missionärsintervjuer analyserats, vilket gör denna studie högst relevant. Den lutherska kyrkan i Zimbabwes historieskrivning har främst tecknats i böckerna *God Gave Growth: The History of the Lutheran Church in Zimbabwe, 1903-1980* och *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*. Den förstnämnda boken är skiven av Hugo Söderström och den sistnämnda av honom tillsammans med Sten Bergman och Tore Bergman.

Denna litteratur är även användbar eftersom den ger övergripande perspektiv på kyrkans utveckling. Böckerna är skrivna av personer med bakgrund inom Svenska kyrkans mission, vilket man bör ha i åtanke vid läsningen.⁴

När det gäller kvinnor i Svenska kyrkans mission är två texter särskilt värdefulla. Den viktigaste är Karin Sarjas *Ännu en syster till Afrika' – Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902*. I den ger Sarja en omfattande genomgång av kvinnors situation som missionärer inom Svenska kyrkan, Helgelseförbundet och Fribaptistsamfundet.⁵ Trots att skildringarna inte är från exakt samma geografiska område som det min uppsats berör är det ändå i närområdet och ger en god överblick över de ofta ojämlika förhållanden som existerade mellan män och kvinnor och deras olika arbetsuppgifter på missionsfältet men den ger även en historisk bild av kvinnor inom missionen. Bengt Sundklers artikel "Alla dessa kvinnor – Kvinnogärning genom SKM 1874-1974" i *Svenska kyrkans missions årsbok 1974* lyfter fram betydelsen kvinnor haft för Svenska kyrkans mission. Han skildrar också hur de upplevde det att vara ute som missionärer med dess möjligheter och svårigheter.⁶

Bengt Sundklers och Christopher Steeds *A history of the church in Africa* ger en övergripande bild av kyrkans utveckling och förändring i stort i Afrika. Sundkler påpekar i boken den problematik som kan finnas att som västerlänning försöka skriva en ekumenisk kyrkohistoria över Afrika. Han beskriver dock en önskan att ta utgångspunkt i kyrkorna i den afrikanska kontinenten med en medvetenhet om sin bakgrund. I studien finns avsnitt om kyrkor i Rhodesia/Zimbabwe under kolonialtiden och efter självständigheten till Zimbabwe.⁷

Pamela Welchs *Church and Settler in Colonial Zimbabwe – A Study in the History of the Anglican Diocese of Mashonaland/Southern Rhodesia, 1890-1925* berör en tidigare period än den mest centrala för uppsatsen, och därför ett annat politiskt läge. Den ger dock perspektiv på

⁴ Söderström, Bergman och Bergman. *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*; Söderström, Hugo. *God Gave Growth – The History of the Lutheran Church in Zimbabwe 1903-1980*. Gweru: Mambo Press, 1984.

⁵ Sarja, Karin. "Ännu en syster till Afrika" – *Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902*. Uppsala: Swedish Institute of Mission Research, 2002.

⁶ Sundkler, Bengt. Alla dessa Kvinnor – Kvinnogärning genom SKM 1874-1974. *Svenska kyrkans missions årsbok 1974*, 71-118. Uppsala: Uppsala Grafiska AB, 1974.

⁷ Sundkler, Bengt och Steed, Christopher. *A History of the Church in Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

en annan kyrka, i detta fall den anglikanska kyrkan, och dess mission i vad som kom att bli Rhodesia/Zimbabwe.⁸

1.3 Källor och metod

Mina primärkällor för uppsatsen är fem intervjuer med personer som var verksamma som missionärer i Rhodesia/Zimbabwe mellan åren 1928 och 1984. Det utgör också de intervjuer med Rhodesia/Zimbabwemissionärer som finns tillgängliga vid Svenska kyrkans arkiv i Uppsala. Samma person har intervjuat alla fem missionärer och kom att använda ett liknande intervjuupplägg, om än med viss variation. Intervjuaren är Kickan Losell, som bl.a. var viceordförande för stiftsmissionsrådet för Uppsala stift mellan 1981 och 1987.⁹ Intervjuerna genomfördes mellan 1984 och 1987. Varje intervju har en kvalitativ karaktär, då samtalen inte styrdes av standardiserade frågor. Diskussionerna är förhållandevis öppna, även om vissa teman återkommer för att fånga in missionsperioden.¹⁰ Intervjuerna har inte tidigare använts som källa för studier av Svenska kyrkans Rhodesia/Zimbabwemission. Förutom intervjuerna kommer vetenskapliga artiklar, litteratur och internetkällor från Svenska kyrkan och ELCZ att användas i uppsatsen.

Intervjuerna behandlas var för sig, följt av en avslutande diskussion utifrån postkolonial teori. I analysen av intervjuerna använder jag fyra indikatorer som är kopplade till syftet och frågeställningen.

- (1) Missionärens självbild
- (2) Missionärens uppfattning om lokalbefolkningen
- (3) Förhållningssätt till kontexten och den politiska situationen
- (4) Karakteristiska emotioner över missionärstiden

Indikatorerna är valda för att lättare kunna sortera vad som är särskilt relevant för uppsatsen (utifrån syfte och frågeställning) i det som diskuteras i intervjuerna. Jag har dock gjort ett val att inte stolpa upp varje textavsnitt över missionärerna utifrån indikatorerna utan att de istället får vara med överordnat i mer sammanhängande delar. Det finns en stor variation i hur

⁸ Welch, Pamela. *Church and Settler in Colonial Zimbabwe – A Study in the History of the Anglican Diocese of Mashonaland/Southern Rhodesia, 1890-1925*. Leiden: Brill, 2008. E-bok.

⁹ *Svenska kyrkans missions årsbok 1981*. Uppsala: Svenska kyrkans mission. 1981; *Svenska kyrkans missions årsbok 1987*. Uppsala: Svenska kyrkans mission. 1987, 187.

¹⁰ Patel, Runa och Davidson, Bo. *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteraturen AB, 2011, 81-82.

kvalitativ bearbetning av material kan se ut.¹¹ Vid användandet av indikatorerna har jag postkolonial teori som utgångspunkt. Kombinationen av dessa gör att intervjuerna först kan förstås utifrån vad som är särskilt relevant för uppsatsen och sedan hur detta kan tolkas från ett postkolonialt perspektiv.

När kvalitativa intervjuer analyseras kan detta göras på ett liknande sätt som med skrivna texter. Det handlar om tolkning av materialet utifrån det valda metodologiska förhållningssättet och teori. Vad som blir relevant att ta med ifrån intervjuerna styrs av studiens syfte och frågeställningar.¹² Metoden som används i uppsatsen är en form av kvalitativ innehållsanalys. Trots att det är inspelat intervjumaterial som analyseras räknas detta till kategorin textanalys. Det innebär att beskriva och tolka materialet, relaterat till det centrala tema som ska undersökas.¹³ Nelson och Woods påpekar att det vid tolkning av material inte är möjligt att få fram ett helt tydligt objektiva resultat. Forskarens metodologiska och teoretiska tillvägagångssätt påverkar således tolkningar.¹⁴ Fördelar som de lyfter fram med innehållsanalys är bl.a. att det går att bearbeta mycket material som inte är helt strukturerat och att det kan ge information om vissa frågor som är svåra att nå genom andra metodologiska angreppssätt. En nackdel gäller generalisering, då det finns breda tolkningsmöjligheter och att det samtidigt kan handla om få fall.¹⁵

1.4 Teori

I denna uppsats används alltså postkolonial teori för att synliggöra ursprunget till tankegångar som återfinns i missionärernas berättelser. Perspektivet kan användas mer specifikt för att se hur västvärldens bild av människor på andra kontinenter, som har ett kolonialt förflutet, färgats av särskilda föreställningar. Det kommer således att ge större sammanhang till analyserna av intervjuerna att applicera postkolonial teori på undersökningsmaterialet.

Willy Pfändtner och David Thurfjell påpekar att det tagit lång tid innan värdet av postkolonial teori börjat värderas inom den religionsvetenskapliga forskningen. Det finns också många utmaningar med att använda ett sådant perspektiv då det kan tyckas svårt att förstå och analysera

¹¹ Patel och Davidson. *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, 119-120.

¹² Grenholm, Carl-Henric. *Att förstå religion – Metoder för teologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur AB, 2006, 149-150.

¹³ Stausberg, Michael och Engler, Steven. *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*. Abingdon, Oxon: Routledge 2011, 109. E-bok.

¹⁴ Stausberg och Engler. *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, 112.

¹⁵ Stausberg och Engler. *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, 117.

en annan kulturell och religiös tradition utan att ständigt göra det utifrån den egna traditionens synvinkel.¹⁶

Catharina Landström skriver att postkolonialismen ”ifrågasätter den traditionella verklighetsbeskrivningen”. Det finns även en drivkraft bland de postkoloniala teoretikerna att göra människor uppmärksamma på, och förändra, den orättvisa fördelning som uppkommit genom ojämlika maktförhållanden. Postkolonial teori kan också vara en kritisk motpol till hierarkiska uppfattningar om väst och syd och belysa ojämlik resursfördelning och maktförhållanden.¹⁷ Robert J.C. Young belyser de många olika sätt som begreppet definierats och lägger själv ett stort fokus vid befrielse- och självständighetsrörelser för förståelse av postkolonialism.¹⁸

Ania Loomba problematiserar begreppet ”postkolonial” i sin *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*. Hon är tydlig med att det inte är ett okomplicerat begrepp. Delar av problemet ligger i att kolonialismens efterverkningar finns även efter att självständighet uppnåtts och att internalisering av vissa normer och ekonomisk, kulturell och religiös påverkan inte försvinner bara för att ett kolonialt styre officiellt inte längre leder landet.¹⁹ Det finns en stor utmaning i hur, och vem som har möjlighet eller rätt att ge en beskrivning av människor som koloniserats. Det är även lätt att göra en alltför generell beskrivning och inte ta i beaktande de hierarkier och möjligheter att höras eller inte som finns. Exempelvis kan det bli missvisande om kvinnor och män i arbetar- och fattiga förhållanden likställs med de från inflytelserika familjer, liksom om mäns och kvinnors olika möjligheter i samhället pga. inneboende strukturer, inte lyfts fram.²⁰

De delar i postkolonial teori som är särskilt relevant för uppsatsen rör konstruktionen av ”den andre”, dennas kontext och livsvärld i förhållande till missionärens självbild. Begreppet ”andrafiering” kommer att vara det mest centrala postkoloniala begreppet för studien. ”Andrafiering” innebär att det görs en tydlig särskiljning mellan ”det egna” och ”det andra”, ”jaget” och ”den andre”. De människor som inte tillhör normen som formats av ”det egna”

¹⁶ Pfändtner, Willy och Thurffjell, David. *Postcolonial Challenges to the Study of Religion*. Uppsala: Universitetstryckeriet, 2008, 6-7.

¹⁷ Landström, Catharina. *Postkoloniala Texter*. Stockholm: Federativs Förlag, 2011, 7-10.

¹⁸ Young, Robert J.C. *Postcolonialism – An historical introduction*. Malden: Blackwell Publishing, 2001, 57.

¹⁹ Loomba, Ania. *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*. 2:a upplagan. Hägersten: TankeKraft Förlag, 2008, 22.

²⁰ Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*, 221-223.

samhället klumpas ofta ihop till ett kollektivt ”andra”. I en kolonial diskurs har ”den andre” ofta formats till att ses som mer primitiv, inte lika kunnig och som fungerande på ett helt annorlunda sätt.²¹

Det har historiskt målats upp en bild där människor med olika hudfärger uppfattats som olika i grunden. Det har således florerat bilder av detta i västvärlden vilket påverkat människors syn på individer från andra delar av världen, även om de aldrig mött någon från det särskilda området.²² Att skapa tydliga skiljelinjer mellan sig själv/den egna gruppen och ”den andre” har fungerat identitetsskapande. Detta blev särskilt tydligt under kolonialperioden, då det både behövdes en sammanhållning bland kolonisatorerna, och även ett sätt att kunna legitimera varför vissa skulle bli koloniserade. Samtidigt påbörjades under kolonialtiden olika projekt för att göra de koloniserade mer lika västerlänningar, och några skilda perspektiv växte fram gällande hur stora olikheter respektive likheter som fanns mellan olika folkslag.²³ Loomba beskriver det som att: ”En av kolonialismens mest slående motsägelser är att den strävar efter att både ’civilisera’ ’de andra’ och låsa fast dem i en evig ’annanhet’”. Ett särskilt sätt att vara och leva på (den europeiska kulturen) framställdes, men om de koloniserade tog efter eller valde att leva på det sättet såg kolonisatorerna det ofta som imitation, då de koloniserade inte på allvar ansågs kunna förstå det levnadssättet.²⁴

Begreppet ”andrafiering” blir särskilt viktigt i uppsatsen därför att det är missionärernas självbild i förhållande till de människor och den kontext de möter som har huvudfokus i uppsatsen. Det blir då värdefullt att se ifall relaterandet till den nya miljön och människorna i Rhodesia/Zimbabwe görs genom att främst se likheter eller olikheter, att framhäva vad som i deras ögon skiljer dem åt eller inte. Postkolonial teori kan dock inte förminsкас till endast ett begrepp utan det är en förståelsehorisont som kan användas för att tydliggöra förhållanden och hierarkier som annars kan förbigås.

²¹ Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth och Tiffin, Helen. *Post-colonial Studies: – The Key Concepts*. London: Taylor and Francis Routledge, 2000, 139-142. E-bok.

²² Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*, 66.

²³ Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*, 111-113, 119.

²⁴ Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*, 169-173.

1.5 Disposition

Efter det inledande kapitlet, som presenterar utgångspunkten, syfte och teoretiska och metodologiska grundförutsättningar för uppsatsen, följer ett kapitel om historisk bakgrund. Den första delen i detta kapitel berör lutherska kyrkan i Rhodesia/Zimbabwe och finns med för att ge läsaren en bakgrund till kyrkans utveckling och således ett underlag för förståelse av missionärsintervjuerna. Den andra delen av kapitlet handlar om den politiska situationen i landet och är viktig då Zimbabwe var ett av de sista länderna att uppnå självständighet och där förhållandena mellan människor av olika hudfärg var präglad av den politiskt styrande vita minoriteten. Situationen har därmed kommit att påverka missionärernas tid i området. Den tredje delen i kapitlet om historisk bakgrund har fokus på kvinnor som missionärer i Afrika. Fyra av de fem missionärer vars intervjuer jag analyserar är kvinnor och i delkapitlet berörs hur olika möjligheter för män och kvinnor genom Svenska kyrkans mission kommit att/kunnat påverka missionsarbetet. I det tredje huvudkapitlet analyseras missionärsintervjuerna. Var och en av dessa bearbetas och kapitlet avslutas med en diskussion om intervjuerna utifrån postkolonial teori. Det fjärde kapitlet innefattar slutsatser.

2. Historisk bakgrund

2.1 Lutherska kyrkan i Rhodesia/Zimbabwe

Historieskrivningen om den lutherska kyrkan i Zimbabwe är präglad av människor med ett särskilt intresse för kyrkan där. Det kan vara människor i Zimbabwe med koppling till kyrkan eller människor från Sverige som antingen har ett stort intresse för en systerkyrka, eller verkat som missionärer i Zimbabwe eller Rhodesia under en period. Den egna bakgrunden kan påverka vilken bild som lyfts fram men om det finns en medvetenhet om detta när litteraturen bearbetas behöver det inte nödvändigtvis vara ett problem. Jag använder i beskrivningen av lutherska kyrkans utveckling i Zimbabwe litteratur författad av svenskar som varit utsända som missionärer till Zimbabwe eller Rhodesia, och som haft målsättningen att ge en övergripande historiebild. Bilden är därmed påverkad av konfessionella inslag vilket även kan förväntas av författare som själva varit verksamma i den lutherska kyrkan i Zimbabwe. Till största del beror valet av litteratur dock på att dessa personer producerat relevant material för det specifika ämnet. Detta (alltså författarnas bakgrund) är dock något jag har med i beaktande.

De missionärer som berörs i uppsatsen sändes ut av Svenska kyrkans mission. Detta kapitel berör inte kyrkans utveckling de senaste årtiondena utan fokuserar på tiden som är mest relevant som förförståelse till missionärsintervjuerna och den tid de befann sig i landet. Lutherska kyrkan i Zimbabwe byggdes initialt upp av människor från Svenska kyrkans mission. Precis i början av 1900-talet utvidgades Svenska kyrkans missionsområden från Sydafrika till vad som kom att höra till Zimbabwe.²⁵ Under missionens första årtionden i området drabbades flera missionärer av svåra sjukdomar och andra problem, vilket påverkade arbetet. Men det fanns en stor drivkraft att fortsätta på bästa sätt. Det skedde en expansion från endast Mberengwa distriktet till flera områden i Rhodesia/Zimbabwe under slutet av 1920-talet.²⁶ Skolor startades i missionens regi och blev en central del i Svenska kyrkans mission.²⁷ Det har funnits perioder då driften av skolorna, och besök i andra skolor gav ekonomisk kompensation från regeringen i Rhodesia; vilket då kunnat ses som positivt genom ökade möjligheter med undervisning och spridandet av evangeliet. Samtidigt kunde dessa former av ”samarbeten” med regimen medföra

²⁵ Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe. ELCZ History. <http://www.elcz.co.zw/church-history.html>

²⁶ Söderström, Bergman och Bergman. *God Gave Growth – The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*, 16-17.

²⁷ Söderström. *God Gave Growth – The History of the Lutheran Church in Zimbabwe 1903-1980*, 52.

problem genom dess bakåtsträvande och separatistiska syn på människor med olika hudfärg.²⁸ För de missionärer som lade särskild vikt vid varje människas frigörelse och lika möjligheter kunde detta vara oroande då det dåvarande skolsystemet bidrog till segregationen.²⁹ Medicinsk verksamhet genom sjukhus och kliniker var också en viktig del i missionen, där svenska och inhemska personer samverkat för att hjälpa utsatta och sjuka.³⁰

Förutom svenska missionärer började kristna i lokalbefolkningen att tidigt ha evangelistpositioner. De skulle sprida det kristna budskapet vidare genom predikan och undervisning.³¹ Kyrkan i Zimbabwe har också gjort sig känd för den gedigna volontärverksamheten med grupperna Vashandiri för kvinnor, Zvapupu för män och olika ungdomsorganisationer.³² Aktiviteten i Vashandiri har historiskt varit större och innefattar bl.a. körsång, hembesök, evangelisation, hjälp till utsatta, deltagande vid kyrkliga evenemang och gudstjänster. För att tas emot i gruppen finns vissa krav/riktlinjer gällande leverne och deltagande i kyrklig verksamhet.³³

Söderström och Bergman skriver att det 1934 fanns fem missionsstationer, och att medlemskapet i kyrkan från då till 30 år senare gått från under 2000 till nästan 20 000 medlemmar. Från att den lutherska missionen varit centrerad till vissa områden på landsbygden kom kyrkan att spridas till större städer genom människors omflyttningar i landet.³⁴ Söderström och Bergman beskriver svårigheterna för många afrikaner att kunna verka i det politiska systemet genom förtryckarmekanismer som satts i system med separation och olika syn på svarta och vita. Inom den lutherska kyrkan i Zimbabwe började åsikten att kyrkan skulle vara styrd av människor ifrån lokalbefolkningen att växa sig allt starkare. 1937 prästvigdes Josia B. Hove som första inhemska prästen inom kyrkan och 1975 kom den första inhemska biskopen att väljas, Rev J C Shiri.³⁵ Det var dock 1963 som kyrkan gick från att benämnas som en mission

²⁸ Söderström, Bergman och Bergman. *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*, 38-39.

²⁹ Benettsson, Holger. *Svensk Skolinsats I Rhodesia*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 1967, 11

³⁰ Söderström. *God Gave Growth – The History of the Lutheran Church in Zimbabwe 1903-1980*, 99-100.

³¹ Söderström. *God Gave Growth – The History of the Lutheran Church in Zimbabwe 1903-1980*, 36.

³² Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe. Church Organisation. <http://www.elcz.co.zw/church-organs.html>

³³ Söderström, Bergman och Bergman. *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*, 52-55.

³⁴ Söderström, Bergman och Bergman. *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*, 26-27, 56.

³⁵ Söderström, Bergman och Bergman. *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*, 28-31.

till att bli erkänd som kyrka.³⁶ Den rhodesiska regeringen kom att bestraffa flera av de tidiga svarta prästerna i lutherska kyrkan och såg dem som ett hot. Detta visar på den svårighet, när det gäller statens bemötande, som kunde uppstå för kyrkor och de nya prästerna när de öppnade upp för mer inkludering och jämlikhet.³⁷

2.2 Den politiska situationen i Rhodesia/Zimbabwe

År 1890 blev Sydrhodesia (nuvarande Zimbabwe) ett protektorat till det brittiska sydafrikanska kompaniet och 1923 en kronkoloni till Storbritannien. Att området blev kronkoloni innebar möjlighet till beslutsrätt och självstyre i inhemska frågor så länge det inte påverkade bl.a. vissa grundläggande land- och politiska rättigheter. Storbritannien hade fortfarande rätten att påverka och ändra lagstiftning för Sydrhodesia och hade därmed en slutlig beslutsrätt.³⁸ När Nordrhodesia blev självständigt 1964, och bytte namn till Zambia, kom Sydrhodesia att anta namnet Rhodesia.³⁹

År 1965 blev landet självständigt men inte på samma sätt som flera andra afrikanska länder. Allt fler länder började styras av afrikaner som tidigare haft begränsat politiskt inflytande under kolonialtiden. I Rhodesia var det istället så att den vita minoriteten i landet kom att inneha den politiska makten. Den självständighet som utropades av den vita regeringen som kom att få Ian Smith som långtidsverkande ledare skulle möta många svårigheter. För det första genomfördes självständigheten utan brittiskt godkännande och den blev därför inte erkänd som andra stater. Förutom ett fåtal länder som stod den nya regeringen förhållandevis nära, som Sydafrika, så möttes regeringen av övergripande sanktioner.⁴⁰ Genom FN kunde sanktionerna få både kraft och bredd pga. de många medlemsländerna.⁴¹

Efter självständigheten genomfördes flera lagändringar vilka kom att innebära ytterligare medborgerliga och resursmässiga skillnader mellan svarta och vita. En av lagarna som kommit

³⁶ Sellström, Tor. *Sweden and National Liberation in Southern Africa Volume I: Formation of a Popular Opinion (1950–1970)*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 1999, 318.

³⁷ Sellström, Tor. *Sweden and National Liberation in Southern Africa Volume II. Solidarity and Assistance 1970-1994*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 2013, 210; Söderström, Bergman och Bergman. *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*, 60-61.

³⁸ White, Louise. *Unpopular Sovereignty – Rhodesian Independence and African Decolonization*. Chicago: The University of Chicago Press, 2015, 5.

³⁹ White. *Unpopular Sovereignty – Rhodesian Independence and African Decolonization*, 10.

⁴⁰ Brownell, Josiah. *The Collapse of Rhodesia – Population Demographics and the Politics of Race*. London: I.B.Tauris, 2011, 5.

⁴¹ White. *Unpopular Sovereignty – Rhodesian Independence and African Decolonization*, 128.

att bli förödande ur ett jämlikhetsperspektiv är ”Land Apportionment Act” som gjorde att de vita i landet fick tillgång till betydligt mer god odlingsbar mark. Redan i början på 1930-talet genomfördes detta och utvidgningar av lagens betydelse skedde senare. Många missionärer kom att rikta kritik mot den ojämlika och förtryckande markindelningen.⁴² Flera tusen afrikaner kom att tvingas bort från sina landområden. Markfrågan har diskuterats genom hela Rhodesias och Zimbabwes historia. Senare har diskussionen ofta handlat om hur vita jordbrukare tvingats bort ifrån odlingsmarker, hotats av människor och många som dött och flytt landet pga. uttalanden och lagstiftning av Robert Mugabes regering.⁴³

Under den tid då som de intervjuade missionärerna tjänstgjorde, var landet delat med stora skillnader gällande rättigheter och möjligheter beroende på hudfärg. I Rhodesia delade man in människor i fyra huvudkategorier: vit, asiatisk, färgad och afrikan. Det var tydligt att den hudfärg och etnicitet som en person hade (eller ansågs ha från regimens synsätt) påverkade levnadsmöjligheterna. I den ovan nämnda ordningen var mängden diskriminering, boende segregation m.m. som människor överlag behövde genomgå strukturerad. Inom varje kategori hade människor från en variation av länder klumpats ihop.⁴⁴

Under Ian Smiths regeringstid 1964-1979 kom segregationen och förtrycket att växa. Bland högt uppsatta vita i Rhodesia förespråkades i många fall tydligt stereotypa och förtryckande bilder av afrikaner.⁴⁵ Det fanns dock röster som önskade och krävde en självständighet som innebar lika rättigheter för alla och där den oproportionerliga resurs- och maktfördelningen skulle få ett slut.⁴⁶

Den vita befolkningen i Rhodesia fortsatte genomgående att vara mycket låg i förhållande till t.ex. Sydafrika. I mitten på 1950-talet låg siffran på ungefär 5 procent av hela befolkningen och andelen blev aldrig särskilt mycket högre än så.⁴⁷ Det faktum att en sådan minoritet hade mycket större möjligheter i samhället än den absoluta majoriteten av befolkningen var slutligen dömt att fälla regeringen. Det pågick en kamp mellan regimen och gerillagrupper som sökte störta

⁴² Sundkler och Steed. *A History of the Church in Africa*, 800-802.

⁴³ Jocelyn, Alexander. The Historiography of Land in Zimbabwe: Strengths, Silences, and Questions. *Safundi: The journal of South African and American Studies*. Vol 8, No 2 (2007): 183-198, 183.

⁴⁴ Brownell. *The Collapse of Rhodesia – Population Demographics and the Politics of Race*, 14-15.

⁴⁵ Cousins, Alan. State, Ideology, and Power in Rhodesia, 1958-1972. *The International Journal of African Historical Studies*. Vol. 24, No. 1 (1991): 35-64, 56-57.

⁴⁶ Hallencreutz, Carl Fredrik. *Religion and Politics in Harare 1890-1980*. Uppsala: Swedish Institute of Missionary Research, 1998, 451.

⁴⁷ Brownell. *The Collapse of Rhodesia – Population Demographics and the Politics of Race*, 3.

regimen, motarbeta förtrycket mot svarta i landet och skapa ett samhälle där alla medborgare, oavsett ursprung, skulle ha möjlighet att rösta i politiska val. Många människor dog i stridigheterna och attacker genomfördes från båda håll. Då pressen växt sig allt starkare mot regimen började samtal om ett självständigt Zimbabwe under 1979.⁴⁸ I och med det politiska valet 1980 kom stora förändringar att ske och vinnaren var ZANU (PF). Det parti som länge skulle styra landet genom Robert Mugabe.⁴⁹

Något som kan urskiljas i en tydligt polemisk situation som funnits i Rhodesia är hur skild historieskrivningen är beroende på perspektiv. För de som stöttade den vita regeringen under Ian Smiths ledning var självständighetskampen mot brittena betydelsefull och höjdes upp som fantastisk medan självständighetskampen mot deras egen regering utmålades som en kamp mot orosstiftare, kommunister och de som vill störa ordningen.⁵⁰

2.3 Kvinnor som missionärer i Afrika genom Svenska kyrkans mission

Fyra av de fem intervjupersoner som finns med i denna studie är kvinnor. Den ende mannen är ämbetsbärare som präst. En majoritet av de som sändes ut via Svenska kyrkans mission till södra Afrika var kvinnor.⁵¹ Det gäller även övergripande för Svenska kyrkans mission.⁵² Trots detta finns det en historia av att inte se kvinnorna främst som missionärer, utan blott som utsända genom missionen för olika uppdrag. Det var de manliga missionärerna som innehade ledande positioner inom den tidiga missionen.⁵³ Det drogs också upp en skiljelinje mellan ogifta och gifta kvinnor, där de förstnämnda fick lön medan de sistnämnda förväntades klara sig på sina mäns löner. Det har historiskt också funnits en stor lönemässig skillnad mellan ogifta kvinnor och ogifta män inom missionen, där männen fått en betydligt större summa, trots bådas arbete. Mot slutet av 1800-talet kom en hierarki i lönenivåerna att ses ännu tydligare, prästvigda män hade högst lön, betalda manliga inhemska missionsarbetare kom därefter (långt efter i lönenivån), och först därefter kom kvinnorna i missionen.⁵⁴

⁴⁸ Brownell. *The Collapse of Rhodesia – Population Demographics and the Politics of Race*, 7.

⁴⁹ White. *Unpopular Sovereignty – Rhodesian Independence and African Decolonization*, 292.

⁵⁰ Brownell. *The Collapse of Rhodesia – Population Demographics and the Politics of Race*, 18.

⁵¹ Sarja. "Ännu en syster till Afrika" – Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902, 18.

⁵² Sundkler. Alla dessa Kvinnor – Kvinnogärning genom SKM 1874-1974. *Svenska kyrkans missions årsbok 1974*, 72.

⁵³ Sarja. "Ännu en syster till Afrika" – Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902, 53, 172.

⁵⁴ Sarja. "Ännu en syster till Afrika" – Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902, 180-181.

Barnhem och skolor var centrala arbetsplatser för de tidiga kvinnliga missionärerna genom Sydafrikamissionen. De arbetade dock också med att åka till olika byar och berätta om evangeliet. I slutet av 1800-talet kom även sjuksköterskor och diakonissor att vara yrken som utgjorde en god grund för att kunna åka ut med missionen. Sarja menar att diakonissor antog en traditionellt kvinnlig roll genom sitt yrke, och därmed inte gick in på männens "territorium". Diakonissorernas arbete handlade i stor utsträckning om att utföra uppgifter som inriktades mot barn och olika personer som levde i utsatthet.⁵⁵

Det finns en pågående diskussion bland forskare ifall missionen verkade positivt för att ge kvinnor mer frihet eller inte. Sarja menar att det troligtvis fanns fler möjligheter för kvinnor på missionsfältet än i Sverige och lyfter särskilt fram att de där kunde förkunna evangeliet även om synen på det varierade inom missionen.⁵⁶ Det kunde även förekomma att kvinnor hade ledande positioner inom skolväsendet i Rhodesia.⁵⁷ Det fanns alltså ett brett arbete som genomfördes av dessa kvinnor, från sjukhus- och skolverksamhet till hembesök och förkunelse.⁵⁸

En kritik mot vissa missionärer förekom eftersom de ansågs stå alltför nära lokalbefolkningen, Ida Jonatansson blev bl.a. beskylld för att ha blivit för lik zuluerna.⁵⁹ Bilden av människorna som missionen kom till kunde vara stereotyp uppbyggd, t.o.m. artikelförfattaren Bengt Sundkler skriver utan att problematisera "Zuluer är ett krigarfolk ... och de älskar disciplin."⁶⁰ Det kunde dock finnas en stor vilja att (i detta fallet) zulubarn skulle få en bra och trygg uppfostran med gedigen utbildning i syfte att de skulle kunna försörja sig och leva ett gott liv i framtiden.⁶¹

⁵⁵ Sarja. "Ännu en syster till Afrika" – *Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902*, 105-109, 173-179.

⁵⁶ Sarja. "Ännu en syster till Afrika" – *Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902*, 37-38, 313.

⁵⁷ Sundkler. *Alla dessa Kvinnor – Kvinnogärning genom SKM 1874-1974. Svenska kyrkans missions årsbok 1974*, 101.

⁵⁸ Sarja. "Ännu en syster till Afrika" – *Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902*, 241, 312.

⁵⁹ Sundkler. *Alla dessa Kvinnor – Kvinnogärning genom SKM 1874-1974. Svenska kyrkans missions årsbok 1974*, 88.

⁶⁰ Sundkler. *Alla dessa Kvinnor – Kvinnogärning genom SKM 1874-1974. Svenska kyrkans missions årsbok 1974*, 85.

⁶¹ Sarja. "Ännu en syster till Afrika" – *Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902*, 196.

Under kriget mellan briter och boer i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet blev missionsarbetarna tillsagda att inte uttrycka för tydlig politisk ställning åt något håll. Flera av kvinnorna som var missionärer fokuserade dock på att det viktiga var vilka som brydde sig mest om afrikanernas välmående (vilket en hel del ansåg var briterna).⁶²

⁶² Sarja. "Ännu en syster till Afrika" – Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902, 236-238, 314.

3. Analys av missionärsintervjuerna

Nedan kommer jag att analysera fem intervjuer av Rhodesia/Zimbabwemissionärer från Svenska kyrkan. Intervjuerna genomfördes under tidsperioden 1984-1987 vid Kyrkans Hus i Uppsala. De intervjuade var ute på missionsfältet i olika tidsperioder. De första åkte ut i slutet av 1920-talet och kom hem på 1960-talet. Den sista åkte ut en bit in på 1950-talet och återvände hem vid mitten av 1980-talet. Detta ger självfallet skilda perspektiv på upplevelsen då bilden av mission, den politiska kontexten och resmöjligheter förändrats över tid. Det medför också att för vissa av missionärerna är minnena närmare vilket underlättar möjligheten att djupare förklara detaljer som kan tyna bort med tiden. Ålder och hälsotillstånd är viktiga faktorer när individerna intervjuas då det är tydligt att vissa har betydligt lättare att berätta fritt medan andra tappar ord och resonemang i högre grad.

Kickan Losell som intervjuade de fem missionärerna har erfarenhet av mission inom Svenska kyrkan, genom att hon var viceordförande för stiftsmissionsrådet för Uppsala stift 1981-1987, alltså under den tidsperiod som samtliga intervjuer genomfördes.⁶³ Det gör att hon har med sig kunskaper om Svenska kyrkans mission och hur den genomförts vilket kan vara positivt i mötet med missionärerna. Det kan även ge en trygghet för missionärerna i berättandet av sina erfarenheter att intervjuaren är någon som också är kopplad till missionsarbete. Ett problem som kan finnas i intervjusituationen är att vissa saker kan tas för givna när både intervjuaren och de som blir intervjuade har en i viss mån delad kunskapsmässig kontext. Kritiska och utmanande frågor över missionsperioden kan också komma i skymundan eller inte tas upp om de har liknande perspektiv i synen på missionen; likväl om syftet med intervjuerna är mer av dokumenterande art över missionärernas egna berättelser.

De fem intervjuer som valts är samtliga tillgängliga vid Svenska kyrkans arkiv i Uppsala och är de som finns tillgängliga specifikt av Svenska kyrkans Rhodesia/Zimbabwemissionärer. Det kan särskilt ses som relevant att analysera dem då detta inte gjorts inom den missionsvetenskapliga forskningen tidigare. Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe (ELCZ) spårar sin historia tillbaka till den svenska missionen. I dag pågår ett fortsatt samarbete mellan Svenska kyrkan och ELCZ. Därför kan det tyckas centralt att på ett djupare plan förstå vilken självbild och syn på sin roll som missionärerna hade när de kom till Rhodesia, synen på

⁶³ *Svenska kyrkans missions årsbok 1981*. Uppsala: Svenska kyrkans mission. 1981; *Svenska kyrkans missions årsbok 1987*. Uppsala: Svenska kyrkans mission. 1987, 187.

lokalbefolkningen och kontexten, och hur missionärerna upplevde tiden där. Enskilda missionärer har haft stor påverkan i utformandet av kyrkans verksamhet genom att de ofta stannade flera årtionden vid missionsstationerna. Trots att ELCZ styrs helt inhemskt idag sätts ändå en stor prägel på en kyrka genom den attityd som den formats av och hur det kristna budskapet förts fram historiskt.

Vidare kan detta bidrag användas för fördjupad forskning om Svenska kyrkans mission i Rhodesia/Zimbabwe och vilka synsätt Svenska kyrkans missionärer till Rhodesia/Zimbabwe hade i jämförelse med andra missionärer. Denna uppsats kan även vara värdefull i forskning om upplevelsen av missionen och missionärerna från Sverige av de människor i Rhodesia/Zimbabwe som de kom till; det genom att bidra med missionäreernas utsagor samt problematisering av dessa utifrån postkolonial teori.

3.1 Dagmar Eriksson⁶⁴

Dagmar Eriksson föddes 1898 och gick bort 1989.⁶⁵ Hon var verksam som missionär 1928-1963, plus ytterligare ett år som pensionär 1965-1966. Intervjun ägde rum 26/10 1984 och är 1 timme och 3 minuter lång. Hon var på missionsstationen i Masase från det att hon kom till Rhodesia fram till 1929. 1929-1952 var hon på Mnene missionsstation och 1952-1962 befann hon sig återigen på Masase. Hon kom från Värmland och vid tiden för intervjun var hon 86 år. Tidigt i intervjun uttrycker hon en önskan och drivkraft att hjälpa de som är sjuka och har det svårt. Då hon utbildat sig till sjuksköterska upplevdes att en sådan möjlighet skulle finnas på missionsfältet.

Bilden att som missionär åka ut och hjälpa de som har det svårt uppvisar också en viss syn på missionärsrollen. Nämligen att det kan komma att behövas hjälp från andra länder för vissa problem eller svårigheter som finns i ett samhälle. Precis som många andra missionärer är det ett särskilt kall som för Dagmar ligger bakom tanken att lämna Sverige och leva i ett helt annat område. Det blir i intervjun extra tydligt att hon kände sig vägled till detta av Gud, när hon berättar om en sjukdomsperiod i Rhodesia. Redan 1930 drabbas hon av allvarlig malaria och

⁶⁴ Eriksson, Dagmar. Intervju 26/10-1984, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

⁶⁵ SKMs missionärer 1876-2004. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

det blir ett mycket kritiskt läge, där hon funderade på om hon skulle överleva sjukdomen. Hennes tanke var då: varför skulle jag bli utskickad hit om jag ändå inte skulle få leva? Det visar på känslan att detta var ett uppdrag från Gud och det tycktes märkligt att hon inte skulle få fullfölja det. Hon beskriver även att hon i rollen som missionär togs emot och välkomnades med glädje av människorna i Rhodesia.

Det läggs inte fokus i intervjun på kritik som individer eller grupper i landet skulle kunnat ha mot missionärerna och deras tillvägagångssätt. Istället lyfts det fram en längtan till att möta missionärerna och att de togs emot med öppna armar. Dagmar har dock inget problem med att belysa att det begåtts många misstag och att det automatiskt blir en del fel i rollen som missionär. Att komma och verka i en helt annan kontext kan leda till en del missförstånd, menar hon. Hon gör en liknelse som både visar detta och synen hon har på sig själv som missionär i förhållande till Gud som skickat henne. En pojke planterade på ett felaktigt sätt så att roten stod rakt upp och senare kom trädgårdsmästaren och vände den rätt. På samma sätt menar hon det är med alla fel som gjorts som missionär men att den store ”trädgårdsmästaren” Gud rättar till det till slut. Dagmar beskriver att missionärsrollen sågs som en livsuppgift och att nu när hon är tillbaka i Sverige är en stor del av hennes liv kvar där ute. Det påpekas också att för att på ett djupare plan komma in i samhället i Rhodesia/Zimbabwe var det viktigt att få vara ute på missionsfältet en längre tid. Tidigt i intervjun tar Dagmar upp viljan att hjälpa till och det återknyter hon till starkt mot slutet. Hon menar att det är underbart att få hjälpa till, och det går att höra en viss saknad att hon på grund av sin ålder inte kan bidra i samma form.

När det gäller uppfattningen om lokalbefolkningen och förhållandet mellan henne och de hon skulle verka bland går det att urskilja flera punkter. Vid flera tillfällen understryker hon tydliga kontraster mellan henne och lokalbefolkningen, särskilda beteenden uttrycks som representativa för människorna i Rhodesia. När hon först kom till landet 1928 beskrivs att det var väldigt roligt att se ”de svarta” för att de var så glada. Missionärsfamiljen Sicards beskrivs som syskon trots att hon inte träffat dem tidigare. Samtidigt beskrivs människorna från Rhodesia här:

Det var så väldigt roligt, de var så glada, märkvärdigt. Det är nog ett helt annat nu, det där ligger bakom att vi har kommit och tagit deras. Det var inte så på den tiden, då var det att de var barnen och vi var pappa och mamma.⁶⁶

Uttalandet visar att människorna hon kom till inte sågs av henne som på samma våglängd som andra missionärskollegor. I ena fallet uttrycks det som en syskonrelation, i det andra fallet är det en förälder-barnrelation. Då få kunde engelska där hon skulle arbeta, försvårade det kommunikationen tills hon började lära sig lokalspråket chikaranga (en variant av shona) alltmer. Det finns särskilt en annan passage i intervjun där det blir tydligt med kontrasten mellan vita och svarta. När Dagmar ombeds att ge råd till blivande missionärer säger hon bl.a. att det är viktigt att inte stanna en för kort period för att ”lära sig känna de svarta lite bättre, ja det gör man inte, efter 50 år så känner man de inte”. Hon får då en fråga: ”Är de svåra att komma in på livet?” vilket svaret blir: ”Det är liksom annan mentalitet helt och hållet”.⁶⁷ Det visar både på en önskan att uppmuntra andra blivande missionärer att försöka förstå sig på människorna i Rhodesia/Zimbabwe men samtidigt lyfts de fram som fundamentalt annorlunda. Det fall där svarta och vita tas upp som lika är när hon har behandlat dem då de varit sjuka. Hon menar då att alla tänker på sig själva. Skillnaden till de från Rhodesia lyfts även fram med att de är gladare och i positiv bemärkelse tas det upp att ”de” är fantastiska när det gäller sången.

Den politiska situationen berörs egentligen inte alls i intervjun. I det citerade avsnittet ovan om relationen mellan lokalbefolkningen och missionärerna, tas det upp att hon inte ansåg att man på den tiden tyckte att de vita/missionärerna hade kommit och tagit för mycket av deras. Dagmar uttrycker ändå att hon länge fått höra tal om kommande blodbad och stridigheter.

Överlag beskrivs tiden i Rhodesia som mycket positiv och hon ser tillbaka på perioder där med saknad och glädje. Hon hade stundtals känt sig främmande under resor tillbaka till Sverige och efter pensionen fanns en stor längtan att åka ut igen, vilket hon fick möjlighet till några år senare. Om Dagmar fått möjlighet att åka ut igen som ung hade hon gjort det och menar att det var en ”oerhört lycklig tid”.

⁶⁶ Eriksson, Dagmar. Intervju, 52:00.

⁶⁷ Eriksson, Dagmar. Intervju, 51:00.

3.2 Lilly Fredriksson⁶⁸

Lilly Fredriksson föddes 1897 och gick bort 1987.⁶⁹ Hon var ute på missionsfältet mellan 1929-1965. Hon föddes i Västmanland en bit utanför Västerås. Intervjun genomfördes 22/11 1984 och är 1 timme och 3 minuter lång. Hennes yrkesbakgrund innan hon begav sig ut var som lärare. Lilly åkte till Rhodesia som missionär tillsammans med sin make Sven. Han arbetade i landet huvudsakligen med byggprojekt och särskilt kyrkobyggen. Av deras fyra barn föddes två före resan till Rhodesia och två i landet. De flyttade ett stort antal gånger inom Rhodesia men var den längsta sammanlagda tiden på Mnene.

Anledningen till att Lilly och Sven begav sig till Rhodesia som missionärer framkommer i intervjun att det behövdes särskilda byggkunskaper för ett kyrkbygge i Mnene och Sven ansågs ha de rätta förkunskaperna. Kyrkan skulle byggas i svensk stil. Denna uppmaning att söka till att bli missionärer där upplevde Lilly som att det var väglett från Gud. Precis som många andra missionärskvinnor var Lillys tjänstgöring oavlönad. Att det sågs som ett kall från Gud gjorde det möjligtvis lättare att acceptera att arbeta på det sättet. Hennes arbetsuppgifter kunde skilja sig åt i olika omgångar. Det kunde vara att t.ex. undervisa i bl.a. trädgårdsskötsel på en skola, till mer fokus på matlagning och att assistera på varierade sätt. Hon berättar att allt sker genom en ledning av Gud och visar särskilt på detta med ett exempel av en skolklass som lärt sig predika över bibelord. De blir så duktiga, säger hon, att till och med biskop Arvid Albrektson imponeras. Då vill hon snabbt uttrycka att det inte är endast genom henne, utan genom Gud det varit möjligt. Det visar på att missionärsrollen för henne var ett verktyg som Gud kunde använda för att skapa förändring. På en fråga om de någonsin funderade på att ge upp med alla svårigheter som ändå fanns hade Lilly ett tydligt svar; de tänkte aldrig ge upp utan var ”beredda på att ge hela vårt liv där i Rhodesia”.⁷⁰

Genom den starka drivkraften att vara kallad som missionär var det för henne möjligt att ta sig igenom svåra sjukdomsperioder med malaria och gallsten. Trots sådana svårigheter och andra problem ser hon ändå tillbaka på tiden som missionär som en lycklig tid. Mot slutet av intervjun när hon blir tillfrågad om råd till framtida missionärer går det ytterligare att se hennes bild av

⁶⁸ Fredriksson, Lilly. Intervju 22/11-1984, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

⁶⁹ SKMs missionärer 1876-2004. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

⁷⁰ Fredriksson, Lilly. Intervju, 54:10.

missionären i förhållande till Gud. Det uttrycks då: ”ge aldrig upp och tänk att ingenting går i egen kraft utan det är Gud som ger kraften och hjälpen ...”.⁷¹ Hon menar även att vi främst skall följa i den väg som visats för oss av Jesus. Hennes bild av missionärsrollen är således att det är en kallelse från Gud och att det är Gud som verkar genom missionären. Samtidigt förmedlar hon vid flera tillfällen svårigheter som ändå uppstår. Att hon känner sig vägledd betyder inte att alla svårigheter automatiskt försvinner men att det då är viktigt att inte förlora glädjen.

Lilly påpekar att när hon och Sven kom till Rhodesia var människor inte så utbildade där. I hennes beskrivning sätts det vid upprepade tillfällen upp motpoler mellan å ena sidan henne och Sven och å andra sidan människorna i landet. T.ex. menar hon att folk där överlag var mycket okunniga när det kom till byggande och att Sven behövde lära upp dem. Hon förmedlade även en mindre anekdot om hur ”de” inte förstod hur det skulle byggas. Ett uttryck som återkommande används både av missionären och intervjuaren är ”de svarta”. En rasmässig beskrivning ges vid många tillfällen där bl.a. några som assisterar en bekant benämns som ”halv-vita”, utan att få några andra karaktärsdrag som individer eller med namn. Lokalbefolkningen beskrivs ofta som ett kollektiv där de agerar på ett liknande eller identiskt sätt. Vissa individer tycks ändå höjas upp till att räknas som vänner eller som det helt enkelt går att ha en närmare relation till än som ”en i mängden”. Språkläraren i Chikaranga var en sådan person vilken hon benämner som en kamrat. Lilly ger även ”de svarta” (hennes benämning) kollektiva drag som kan ses som mer positiva. Hon menar att ”de” är väldigt duktiga när det kommer till att utförligt predika över bibelord och att det finns många som likt de vita är duktiga på att ”måla och pryda”. Det finns ändå i många fall en tydlig uppdelning i vad som kännetecknar olika grupper, de vita och de svarta.

Bilden av svarta och vita präglar den diskussion som förs i intervjun om det politiska läget i landet. När intervjun genomfördes hade Zimbabwe varit internationellt erkänt som land i ett antal år och Robert Mugabe var dess premiärminister. Lilly anser att det på tiden hon var i Rhodesia fanns en bra kontakt mellan svarta och vita. Relationen beskrivs till och med som att de var som systrar och bröder. Detta kan kontrasteras till Dagmars redogörelse att det var som en förälder-barn relation. Samtidigt som det synsättet förs fram menar hon att relationen mellan

⁷¹ Fredriksson, Lilly. Intervju, 59:30.

svarta och vita försämrats avsevärt. I förändringen från Rhodesia till Zimbabwe uttrycker hon såhär:

Rhodesia är ett underbart land, det kunde ha fått fortsatt nästan så men vi måste ju vara glada att de svarta har fått sitt land nu då, fast det är oroligt.⁷²

Intervjuaren själv uttrycker att ”det är många skrämmande rapporter som ges” från Zimbabwe. Lilly menar att de stora spänningarna mellan befolkningsgrupperna inte existerade på samma sätt när hon tjänstgjorde i Rhodesia. Hon säger att det förändrades när ”terrorister” och andra ansåg att missionärerna inte längre var välkomna och skulle ge sig av. När de kommer in på situationen i Sydafrika i samtalet påpekar hon ändå problemen med att den vita regeringen inte släppte in högt utbildade svarta i regeringen. I den diskussionen kan det likt den med språkläraren i Chikaranga belysas att det är vissa individer som bryts loss från att ses som ett kollektiv. I detta fall är det en prost från landet som hon tidigare undervisat.

Missionstiden ser Lilly överlag som en mycket positiv tid. Om hon hade haft möjlighet med bättre hälsa så skulle hon åka ut igen. Precis som för Dagmar är det främst det lyckliga och glada i Rhodesiatiden som lyfts fram även om det för båda mer i förbifarten tas upp om några av de större svårigheterna.

3.3 Maj Karlander⁷³

Maj Karlander föddes 1914 och gick bort 2009.⁷⁴ Hon åkte ut som missionär 1946 och återvände slutligen till Sverige 1967. Hennes yrkesbakgrund var som sjuksköterska och tiden i Rhodesia delades med maken, prästen Sven Karlander. Maj hade fått upp ögonen för Svenska kyrkans mission genom att hennes far hade varit i Rhodesia som missionär och berättat många historier. När hon blev sjuk i ung ålder gav hon ett löfte till Gud att om ett tillfrisknande skedde skulle hon åka ut som missionär och hjälpa de som var sjuka och som hade det svårt. När hon senare arbetat ett tag som sjuksköterska i Sverige fanns tanken kvar på att uppfylla löftet och faktiskt åka till Rhodesia. Under sin missionärstid i landet fick hon nytta av sina sjuksköterskekunskaper men precis som för många missionärer under den tiden var det ett omfattande och varierat arbete. Hon inledde sin missionstid på missionsstationen i Musume,

⁷² Fredriksson, Lilly. Intervju, 9:20.

⁷³ Karlander, Maj. Intervju 5/2-1986, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

⁷⁴ Svenska kyrkan i Uppsala stift. CSM missionaries in Rhodesia – Zimbabwe 1903-2011. 2016. <https://www.svenskakyrkan.se/upsalastift/csm-missionaries-in-rhodesia-zimbabwe-1903-2011>

och var perioder i Masvingo och Masase men avslutade även sin tjänstgöring i Musume. Intervjun med Maj är delvis av annan karaktär än de övriga fyra intervjuerna då hon i stora delar av de första 30 minuterna läser upp förberedda, nedskrivna papper. Samtalet är dock betydligt längre än de med Dagmar, Lilly och Berit vilket ändå medförde mycket tid för frågor och svar. Intervjun spelades in 5/2 1986 och är 1 timme och 27 minuter lång.

Tidigt i intervjun ges en inblick i synen som Maj har av missionärsrollen när hon beskriver att en drivkraft att åka till Rhodesia var just att hjälpa de sjuka och de som hade det svårt. Under ansökningsprocessen fick hon höra av en av de ansvariga, att missionär det blir man livstid så det fanns inte mycket utrymme för tvekan. Trots detta togs beslutet att bli missionär. Hon berättar att det var ett oerhört arbete med många patienter men också glädjen när någon blev hjälpt från en allvarlig skada eller sjukdom. Maj berättar om två personer som hon fick vara med och rädda livet på. I detta går det att märka en stolthet över att faktiskt ha haft en sådan påverkan i människors liv. Hon beskriver att hon och Sven kände sig välkomna när de först kom till Rhodesia. En ytterligare reflektion görs om att det är möjligt att några av afrikanerna såg missionärerna som inkräktare då; hon påpekar dock att pga. det snabba arbetstempot från början fanns det ingen möjlighet att känna efter fullt ut hur saker och ting upplevdes. Maj vill här dock visa upp att det arbete som gjorts av dem som missionärer har varit betydelsefullt.

Hon tar inte upp särskilt mycket om kritik mot dem, misstag som begåtts eller kritiska funderingar över rollen som missionär. Det lyfts dock fram många småhistorier som får symbolisera glädjen människor i Rhodesia känt över hennes och Svens närvaro. Exempel på detta är vid en återresa till området (då det blivit Zimbabwe) och människor som antingen bar med sig lärdomar eller berättelser från henne och Sven och som påpekade hur viktigt det varit för deras liv. Tidigt i intervjun nämns att hon upplevde att både missionärerna och afrikanerna var oerhört glada när de kom fram till Rhodesia. Trots att de mötte många utmaningar lyfte hon fram att det inte fanns några riktiga tankar på att ge upp och åka hem. Innan hon kom till Rhodesia hade hon inte förväntat sig att det skulle vara riktigt så mycket arbete som det var. Hon påpekar även att det fanns tydligare ramar kring vad som måste göras, än vad hon trodde. Svårigheterna vägdes upp av att det var mycket roligt och fanns en tillfredsställelse i arbetet. Missionärsrollen sågs också som ett kall vilket kunde göra det enklare att se det positiva.

Maj återkommer till en sång hon fått höra som ung, vilken bidragit till hennes längtan att åka ut som missionär till Rhodesia. Den handlar om ”lilla svarta Sara”, som sjöng om alla

svårigheter men att det blir bättre i himmelen. Det påpekas att samtidigt som "Sara" sjöng gjorde hon det med glädje. Hela intervjun är präglad av många småberättelser med detaljer om specifika skeenden. Det berörs inte så djupgående om hur Maj såg på relationen mellan missionärerna och lokalbefolkningen. Hon påpekar dock att få lärare på skolorna var ordentligt utbildade på den tiden och att bristen på utbildning ledde till problem på flera fronter. Nu menar hon att mycket förändrats med att fler lär sig mycket i skolorna och hon ser det som positivt att det fanns en sådan vilja att faktiskt gå till skolan och lära sig. Det finns en punkt där det tas upp lite mer om hur hon upplevde att missionärerna sågs; Maj beskriver att varken hon själv kände att de hade det bättre än afrikanerna, eller att afrikanerna tyckte det. Det var istället ett sådant fokus på arbetet och att hjälpa till. Hon nämner ändå att jämförelser började växa senare och att det då kunde bli mer kritik mot missionärerna.

Vid en återresa till vad som då blivit Zimbabwe tar Maj upp om berättelser från kvinnorna i landet och hur de påverkats på olika sätt av kriget. De beskrev det som två sidor där det fanns en risk att bli dödad om man som individ hamnade emellan på något sätt. Det fanns också en rädsla för vissa att de skulle ha hjälpt européerna på något sätt och att de skulle bli bestraffade för det nu. Maj lyfter fram att det inte alltid var enkelt att komma in på samtal om kriget då många inte ville prata så mycket om det. Hon visar en förståelse för problem som funnits under kolonialtiden. Hon menar att det kanske var säkrare för många då, men att det fanns många "saker som inte var bra"⁷⁵. Hon ger inga specifikationer om exakt vad som menas men hon har inte heller lyft fram tidigare regeringar som särskilt goda. Som nämnts tidigare var det i intervjun mer fokus på möten och berättelser på individnivå än på ett mer övergripande sätt. Det kanske mest anmärkningsvärda efter att Maj påpekat såväl att hon hoppas på lugn i landet och om att det fanns sådant som inte var bra under kolonialtiden; då säger intervjuaren: "Alltid ska det vara något". Det kan vara svårt att helt urskilja vad hon menar med denna kommentar men i sammanhanget tycks det vara en utsaga över kritiken mot kolonialstyret. I sitt sammanhang kan det ses som ett försök att nedtona problemen som fanns med kolonialstyret.

Maj säger att hon inte ångrar att hon åkte iväg som missionär till Rhodesia. Ifall hon varit ung idag och stått med samma kall skulle hon ha åkt ut igen. Tiden som missionär beskrivs också, som nämndes, i positiva ordalag och likt de andra intervjuerna är det överlag med glädje som Maj ser tillbaka på tiden i landet.

⁷⁵ Karlander, Maj. Intervju, 1:15:30.

3.4 Sven Karlander⁷⁶

Sven Karlander föddes 1917 och gick bort 2003.⁷⁷ Han begav sig iväg till Rhodesia som missionär tillsammans med hustrun Maj och vistades där 1946-1967. De träffades för första gången på en förberedande utbildning för blivande missionärer. Sven åkte till Rhodesia i egenskap av att han var präst. Intervjun genomfördes 12/2 1987 och var betydligt längre än de andra intervjuerna, den var 2 timmar och 41 minuter lång. Det har gjort att denna intervju fått något mer plats i uppsatsen. Då Sven var yngre än flera av de andra missionärerna som intervjuades var minnet i det stora hela starkt kring tiden i Rhodesia. Han var pratglad och den enda av de intervjuade som åkte dit som präst. Trots att han åkte ut som präst kom missionsarbetet att präglas av mycket arbete vid skolorna och en hel del annat praktiskt arbete, vid sidan av församlingstjänstgöringen.

Vid flera tillfällen i intervjun understryker Sven kallelsen som central i de uppgifter som han kommit att fullgöra. När han genomförde ett stiftsbyte i Sverige innan resan till Rhodesia kunde han acceptera det genom att han upplevde det som en kallelse. När det gällde att resa till Rhodesia som missionär beskriver han att hans egen vilja inte var central, i början fanns inte någon sådan vilja. Hans far var också tveksam till tanken att sonen skulle bli missionär. Sven kände dock en väldigt stark kallelse att åka ut, vilket upplevdes mer som ett måste. Den egna önskan att åka ut kom vid ett senare tillfälle. Det visar på en bild av missionären som utsänd av Gud, där det är Guds vilja som är det absolut primära. Han beskriver att utan Guds hjälp och en stark kallelse hade det inte varit möjligt att genomföra det som de gjorde när det blev överväldigande mycket arbete. Vikten av den egna ansträngningen belyses ändå av Sven. Det uttrycks som absolut essentiellt att lära sig det inhemska språket för att kunna nå ut med det kristna budskapet på ett effektivt sätt. När han vid tillfällen tvingats använda tolk kändes det inte bra. Det går därmed att se en vilja att inte bara komma utifrån och applicera det egna på människorna i Rhodesia, utan språket behöver förstås för att kommunicera effektivt. Han går senare i intervjun in på att det även behövs en förståelse för den kulturella kontexten; detta kommer att beröras ytterligare längre ned.

⁷⁶ Karlander, Sven. Intervju 12/2-1987, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

⁷⁷ SKMs missionärer 1876-2004. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

Efter en tid i Rhodesia blev det klart för Sven att arbetet skulle innefatta mycket mer än de andliga uppgifterna. Han började förstå att det behövde skötas mycket praktiskt och att han som präst samtidigt fick vara som allt i allo, t.ex. göra sådant som att slakta djur. Han fick även vara kassaförvaltare för hela missionsfältet under två tidsperioder. Precis som Maj lyfter Sven fram några centrala berättelser där de fått hjälpa till på ett stort sätt i människors liv. Det handlar både om hur de fått bidra till att någon inte förlorat sitt liv, genom uppoffringar de gjort (t.ex. köra som ambulansförare på natten) och om betydelsefulla saker som han eller Maj sagt till någon. Maj lyfts ofta fram som ett exempel på någon som har gjort ett bra arbete. När de kom tillbaka till vad som då var Zimbabwe för ett besök menar han att han fick en bekräftelse på mycket av det goda arbetet som genomförts. T.ex. stod många människor på rad för att tacka för det som Sven bidragit till deras liv. Sven beskriver också svårare uppgifter som han tvingades utföra. Han tyckte inte om att behöva vara en del av maskineriet kring kyrkotukt som fortfarande användes i Rhodesia, men som sedan länge tagits bort i motsvarande grad i Sverige. Detta var något han behövde förhålla sig till och menade att det inte var möjligt att helt ändra på vid det tillfället. Det visar på en ovilja att som missionär vara en del av bestraffningar på det sättet, han ville hellre hjälpa till på annat sätt.

I intervjun med Sven går han mer ingående in på sina tankar kring utökat antal gudstjänster med nattvard, fler gudstjänster i stort, olika församlingars förutsättningar, vägen fram till att en ny församlingsmedlem kunde döpas m.m. Det är ett mycket större fokus på specifika delar i kristen praxis och tro än i övriga intervjuer. Då Sven är den enda av de intervjuade som är präst, kan det tyckas naturligt att detta berörs i extra hög grad. I slutet av intervjun, när han får frågan om tips till nya missionärer idag är svaret tydligt: kallelsen är det viktiga, utan en kallelse i grunden är det inte möjligt att verka som missionär, särskilt på längre sikt. Han påpekar att missionärer är utsända och på uppdrag av Gud. Den bilden av missionärsrollen är återkommande, att det på ett tydligt sätt är Gud som sänder dem. På ett eget plan kommenterar han vikten av att tänka långsiktigt på plats och inte bara göra små saker överallt.

En bit in i intervjun tar Sven upp att han tycker att ”de” är bra på att imitera, syftande på människorna i Rhodesia. I detta fall var det tänkt i positiv bemärkelse då en person på ett mycket snarlikt sätt kunde efterlikna sångsättet av en tidigare missionär. Historiskt har begreppet ”imitation” stundtals använts av kolonisateurer som att afrikanerna endast imiterar ”den vites” klädstil, sätt att vara, och i tron; alltså att det inte finns ett djup bakom utan att det endast sker

ett efterliknande av ”de vita”. Sven tar också fram ett annat perspektiv, och belyser särskilda delar där ”afrikanerna” var bättre än missionärerna. Han säger att han gav extra mycket utrymme till lokala evangelister och lekmanpredikanter att prata om biblisk historia. Han menar att de både kunde göra det mer levande än vad missionärerna lyckades med, och att deras djupare förståelse för den kulturella kontexten gav möjlighet att skapa liknelser mellan t.ex. syndbegreppet och sådant som var påtagliga och naturliga delar i samhället. Sven lyfter även fram de stora bidragen som evangelister och predikanter från Rhodesia gjort.

Han påpekar glädjen hos människorna när han och Maj först kom dit. Maktrelationen mellan svarta och vita problematiseras inte i de samarbeten som ingicks mellan missionärerna och lokalbefolkningen. Han tar istället upp att de inte kände sig som inkräktare utan var välkomna. I detta resonemang påpekar han att det inte var särskilt spänt mellan svarta och vita då, utan att det kom senare. Sven meddelar att han tyckte sig märka att spänningarna mellan svarta och vita hade ökat mot slutet av hans och Majs tid i Rhodesia. Då menar han att det inte skulle vara möjligt att på samma sätt påpeka någon felaktighet vid t.ex. ett husbygge av en afrikansk församlingsmedlem. Detta skulle då tolkas mer som ett personligt angrepp än tidigare då de hade ett ”fint samarbete”. Samtidigt som Sven inte problematiserade förhållandena mellan svarta och vita i landet när han först kom dit, uttrycker han en stolthet över att ha döpt den första afrikanska biskopen i kyrkan, Jonas Shiri. Det kan ändå peka på en bild av positivitet över kyrkan idag. Han uttrycker sig heller aldrig negativt till hur lutherska kyrkan i Zimbabwe ser ut vid tillfället för intervjun.

Vid ett antal tillfällen i intervjun lyfter Sven fram kontraster mellan svenskarna (eller bara Maj och honom) och människorna i Rhodesia. I de flesta fall är det sådant som han menar är positivt som appliceras på människorna där, men det är ändå så att vissa karaktärsdrag läggs på hela befolkningen. För det första uttrycks att ”de” är mer tålmodiga, något som ”vi” kan lära oss av. Det beskrivs även som att ”de” är mycket mer välkomnande tillbaka till församlingsmedlemmar som inte varit i kyrkan på ett tag. Det tas också upp av både Sven, men även av intervjuaren att ”de” är mer spontana, kan lättare öppna upp sig och visa glädje. Det sätts i kontrast (särskilt av intervjuaren) till ”vi” som är stela och slutna.

Sven tar upp ett exempel om hur han tyckte att det var fantastiskt när han och församlingsmedlemmarna sjöng tillsammans i en stor gemenskap. Intervjuaren påpekar att det verkar som att de var som syskon tillsammans och han höll med om att det var en bra

beskrivning. Det visar att trots att en hel del olikheter belysts, kunde det finnas en syn på relationen som en syskonrelation mellan församlingen och missionärerna i detta fall. När det gäller kulturen och omgivningen i Rhodesia mot den i Sverige beskrivs att den förstnämnda är betydligt mer lik den som finns i Bibeln. Det gör att budskapet kunde förmedlas på ett annat sätt där. Andra delar, såsom att drömmar kunde vara mycket relevant i den kristnes liv där, medan den inte fick samma utrymme i Sverige, tar Sven upp.

Har går inte in särskilt mycket på den politiska situationen med egna ställningstaganden. Han riktar varken stor kritik mot, eller ger beröm, till det vita styret under hans tid i Rhodesia. Då han skulle åka ut och göra besök i skolorna fanns ett samarbete med staten. Han påpekar dock att det kunde accepteras genom att det var ett system som missionen tidigare hade själv, innan staten blandade sig i, och vikten av att han fick använda egna kursplaner i kristendomsundervisningen. Det gavs också en ekonomisk kompensation från staten. Han uttrycker viss förundran över att regeringen ville att missionärerna skulle kontrollera afrikanska prästers skolor. Det ger en bild av att han inte helt accepterade att det bara skulle vara så att de "vita" behövde se över och kontrollera att det gick rätt till på skolor som leddes av afrikaner. Som jag nämnt tidigare ansåg Sven att relationen mellan vita och svarta försämrades betydligt i slutet av deras tid i landet. Han tar upp att Maj och han inte kände sig särskilt rädda men att den vita regeringen var rädd att falla, då alltför önskat en förändring. Det var ändå påtagligt med en framväxande krigsrisk som de var medvetna om. När de lämnade landet för Sverige var det i en väldigt känslig situation menade Sven. Där Sven faktiskt berörde politik på det här sättet, var det sällan på ett värderande sätt. Han uttrycker inte något starkt stöd för en total politisk förändring, men inte heller att det bör vara som innan. Det är istället mer med beskrivningar av särskilda skeenden och hur det kunde påverka säkerheten.

Precis som de övriga intervjuade missionärerna meddelar Sven att om han var ung skulle han inte tveka att åka ut som missionär igen. Det är i det stora hela med mycket positiva ordalag han berättar om tiden i landet. Han skymmer inte undan att det i perioder var krävande och oerhört mycket arbete, men i många av småberättelserna om vad han och Maj fått betyda för människor i Rhodesia, är det med tacksamma känslor.

3.5 Berit Palmius⁷⁸

Berit Palmius föddes 1919 och gick bort 2014. Hon åkte ut som missionär 1953, och kom tillbaka till Sverige 1984. Hon hade dock pensionerats vid slutet av 1970-talet från sin missionstjänst, men blev erbjuden att komma tillbaka till vad som då var Zimbabwe, efter några år i Sverige. Hon hade inte någon bakgrund med sig av varken Svenska kyrkan eller dess mission sedan unga år, utan familjen hade varit aktiva i Pingstkyrkan. Hon var vid tillfället för utresan utbildad sjuksköterska och fick genom det förfrågan att verka i Svenska kyrkans mission. Det var en läkare som kom med förslaget att hon skulle kunna åka ut som missionär. I det stora hela blir det mindre egna utsvängningar i Berits intervju och mer tid för de frågor som intervjuaren förberett. Intervjun är 1 timme och 4 minuter lång. Vid intervjutillfället 22/4 1986 var Berit yngre än de andra missionärerna som intervjuades, det var också bara två år sedan senaste hemkomsten. Detta bidrog till att många minnen fortfarande var färska men också inte hunnit bearbetas lika länge som för de andra. Hon var största delen av tiden i Rhodesia på Mnene men fick möjlighet att tjänstgöra kortare perioder på såväl Masase, Musume och Manama.

Anmärkningsvärt är att Berit tidigt i intervjun talar mer om att vilja åka till Rhodesia, och beslut att göra det. Det kan sättas i kontrast till Sven Karlanders beskrivning av att viljan egentligen inte var så relevant utan det var den starka kallelsen. Berit talar inte särskilt mycket om kallelse och beslutet att bli missionär. Det kan vara pga. olika synsätt av missionärsrollen, personliga skiljaktigheter (t.ex. hur bekväm var och en är att prata om kallelse) eller att det påverkar att de åkte ut i olika yrkesroller. För Sven var det andliga frågor och församlingen som skulle vara i fokus, där skulle han predika Guds ord och få fler att komma till tro. För Berit skulle arbetsuppgifterna som sjuksköterska innebära något annat (även om det nog blev annorlunda på många sätt än hon först tänkt sig). Hon berättar ändå att tiden upplevdes som att hon ”fått gått i förberedda gärningar”.⁷⁹

När Berit anlände till Rhodesia första gången beskriver hon det som att det var med ett välkomnande. Detta blev ännu starkare när hon åkte tillbaka efter kriget, hon menar att människorna där var mycket glada att se henne och krama om henne. Berit är öppen med att

⁷⁸ Palmius, Berit. Intervju 22/4-1986, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

⁷⁹ Palmius, Berit. Intervju, 59:30.

vid vissa svårigheter kändes läget hopplöst och att det fanns i tankarna ifall hon skulle ge upp arbetet där. Hon menar att det till slut bara var att skärpa till sig och fortsätta arbeta. Flera exempel tas upp av henne som för att visa på betydelsen missionärerna faktiskt haft. När missionsdirektorn mötte henne i Rhodesia sa han att missionärerna var ”vägröjare och budbärare”.⁸⁰ Berit höll med om det. Vid ett besök av en ambassadör tar hon upp att han uttryckte att det är ”ni”, alltså missionärerna på landsbygden, som bör kallas ambassadörer. Det kan märkas en stolthet hos Berit över att ha fått vara det, men också att dessa betydelsefulla personer hade intygat att de utfört ett gott arbete. Det förs inte någon riktig diskussion om det problematiska som också kunde vara förknippat med missionen. Under sin tid i landet upplevde hon inte särskilt mycket av missionskritiken som senare blev tydlig. I det sammanhanget uttrycker hon mest hur besvärligt det måste ha varit för de afrikanska kristna när missionärerna till slut inte kunde vara kvar.

Vid många tillfällen i intervjun använder sig Berit av tydliga kontraster mellan ”de svarta”/”afrikanerna” och missionärerna. Hon beskriver att vid ankomsten ha tänkt, efter att ha sett ”alla de här svarta människorna”, att hon behöver lära sig att älska dem, men tvivlar då på att det kommer att vara möjligt.⁸¹ Sedan bestämmer hon sig för att hon måste göra det. Det är inte helt klart exakt vad hon syftade på i den nämnda passagen. Det är dock troligt att hon upplevde att människorna var/skulle vara så annorlunda henne och att det därför var svårt att tänka sig att ha en god relation med dem. Öppet berättar hon om de första intrycken och att hon inte trodde sig kunna se skillnad på de svarta kvinnorna i kören, om en flicka hon tyckte var ”jättesvart” och andra specifika bilder av människorna hon kom att möta. Berit menar att människorna i Rhodesia upplevde mycket på ett helt annat sätt, och hade helt andra tankesätt än i Sverige. Hon ger ändå tipset till andra som är intresserade att åka ut som missionärer att ta in och lyssna på de tankar som människorna där uttrycker. Hon påpekar att det är viktigt att förstå saker och ting från vad som är viktigt i ”deras” förhållanden. Precis som i de andra missionärsintervjuerna var det flera synsätt och perspektiv som förmedlas. I ena fallet tycks Berit berätta om svarta och vita på mycket olika sätt (särskilt hur hon upplevde det först när hon kom ut till Rhodesia), men samtidigt påpekades det att hon hade fortsatt kontakt med både vita och svarta i landet.

⁸⁰ Palmius, Berit. Intervju, 50:50.

⁸¹ Palmius, Berit. Intervju, 5:40.

När Berit kom tillbaka till området för en sista period, då det hade förändrats från Rhodesia till Zimbabwe, tyckte hon se vissa förändringar i samhället. Den stora skillnaden var att det politiska skiftet gjort att människor i landet var mer måna om självbestämmande och få ta beslut själva. Det var inte möjligt på samma sätt att som missionär bestämma hur något skulle göras. Trots politiska förändringar tar hon upp att det i "bushen" var ungefär likadant vid tiden för intervjun som när hon åkte dit mer än 30 år tidigare. Hon menar att det var "terrorister överallt" när hon lämnade Rhodesia 1976. Missionskritiken började växa fram mer. Under den sista perioden i vad som blivit Zimbabwe, bestod mycket av arbetet initialt av återuppbyggnad av det som raserats under kriget, såsom sjukhus. Trots de politiska förändringarna tar Berit upp att hon kände sig välkommen tillbaka, om än att det inte gick att kommendera arbetsuppgifter på samma sätt som tidigare, det gällde att vara mer lyssnande. Hon för inte någon diskussion om varför många människor i landet var så måna om en politisk förändring och om förtrycket under den vita regimen.

Samtliga intervjuade missionärer, också Berit, uttryckte att om de hade varit unga vid tiden för intervjun skulle de velat åka ut som missionärer igen. Berit uttrycker väldigt starkt att hon skulle åka ut direkt igen om hon var ung och det fanns en möjlighet till det. Den sista perioden hon gjorde som missionär var mycket betydelsefull för henne. Hon tar upp många positiva delar från missionärstiden men beskriver också personliga utmaningar, kanske mer än någon av de andra missionärerna. Medan paret Karlander menade att det var så mycket arbete att de inte hann tänka över saker och ting, tycks Berit ändå ha gjort det. Det gällde t.ex. både känslan av hopplöshet som berättas om vid ett tillfälle, utmaningar när hon först kom till Rhodesia men även att det kändes för länge att vara ute i 5 år i taget. Generellt är det ändå med glädje och stolthet som hon berättar om missionärstiden.

3.6 Diskussion om missionärsintervjuerna utifrån postkolonial teori

I samtliga intervjuer går det att finna stoff som är kopplade till andrafiering, stereotypa bilder och föreställningar, och en utgångspunkt i den egna kulturen eller synsättet som normerande. Exempel på det finns i intervjun med Dagmar när hon uttrycker att på den tiden de var missionärer så var relationen mellan dem och lokalbefolkningen som den mellan en förälder och ett barn. Det visar på en hierarkisk indelning där ena parten är mer mogen än den andra. Under tidsperioden som hon var ute som missionär fanns det spridda skrifter som också använde

liknande liknelser.⁸² Ett annat synsätt som hade kunnat uttryckas skulle vara om hon såg det som att missionärerna hade särskilda kunskaper inom vissa sfärer som den kristna tron, men samtidigt såg det som nödvändigt att lära av kunskaper som fanns hos människorna de kom att möta inom olika områden. Det är dock här främst fokus på missionärerna som de som lär ut.

Det finns även en senare passage i intervjun med Dagmar då hon uppmanar de som tänkt åka ut som missionärer att inte vara där en för kort period för att det till och med är svårt att förstå ”de svarta” efter 50 år. Hon uttrycker alltså att det finns en stor skillnad i mentalitet mellan missionärerna och människor i lokalbefolkningen. I detta sammanhang beskrivs människor i kollektiva termer; det tas inte upp om individuella personer och dess olikheter oavsett var en människa växt upp. Det visar på en generalisering av människor där det även görs en tydlig åtskillnad mellan svarta och vita, något som varit vanligt genom historien.⁸³ Intervjuaren fortsätter med denna andrafiering av ”oss och dem” när hon sedan frågar: ”Är de svåra att komma in på livet?”.

Lilly uttrycker, som nämnt, i intervjun att människorna i Rhodesia var okunniga när det kom till byggande. Varken hon själv eller intervjuaren verkar vara kritiska till det faktum att det vore klart besynnerligt om människor i Rhodesia redan visste hur man traditionellt bygger kyrkor i Sverige. Många hade troligtvis andra sätt att bygga på som var anpassade efter materialen som var vanliga, tillgången till det, och med annan arkitektur i åtanke. Kyrkbyggena som missionärerna blivit anlitade till nämns att de just var tänkta att vara i svensk kyrkostil. Det torde ha inneburit samma utmaning i Sverige om människor skulle bygga på ett annat sätt än de var vana vid och om en del som inte har utbildat sig/arbetat länge inom byggsektorn skulle börja bygga. Det visar på en utgångspunkt från det egna samhället som normerande. I postkolonial teori diskuteras ofta eurocentrism som innebär att utomeuropeiska samhällen ställs i kontrast till Europa gällande hur saker och ting fungerar där. Det blir ett jämförande utifrån hur man uppfattar ”det egna” samhället, ofta i positiva termer, i förhållande till något annat.⁸⁴ I intervjun är det här kanske främst Sverige som sätts som norm.

I intervjun med Lilly sker även en andrafiering då människor med olika hudfärg beskrivs på olika sätt och vissa endast beskrivs som t.ex. ”halv-vita” utan att få andra karaktärsdrag. Relationen mellan svarta och vita i landet tas också upp som en syskonrelation. Det visar på

⁸² Holmberg, Åke. *Världen bortom västerlandet II – Den svenska omvärldsbilden under mellankrigstiden*. Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, 1994, 205.

⁸³ Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*, 65.

⁸⁴ Ashcroft, Griffiths och Tiffin. *Post-colonial Studies: – The Key Concepts*, 74-75.

skillnad i synsätt mellan missionärerna, där relationerna i intervjun med Dagmar beskrivs som en förälder-barn relation och sedan av Lilly som att de är som systrar och bröder.

Komplexiteten med olika perspektiv framkommer samtidigt då Lilly uttrycker att Rhodesia var ett underbart land. Det blir problematiskt genom att för en stor del av befolkningen var tiden under det politiska styret helt enkelt att leva i ett ständigt förtryck där den vita minoriteten hade betydligt fler möjligheter och fördelar och där en majoritet av befolkningen inte hade rösträtt.⁸⁵ Å andra sidan menar hon att det är glädjande att det blivit en förändring där inte bara de vita har den politiska makten, men att det finns en oro över instabiliteten. Hon nämner även att det är problematiskt att den vita regeringen i Sydafrika inte låter de som är svarta med hög utbildning få vara med i regeringen. Det finns alltså både med ett förhållande av hur det var men också att det är positivt med förändring, trots att det är fundamentala skillnader politiskt emellan de olika politiska styrena.

I Majs berättande är det en punkt som drar till sig extra mycket intresse utifrån ett postkolonialt synsätt. Det är när hon berättar att sången om "lilla svarta Sara" påverkade henne mycket som ung, Sara i sången sjöng om lidanden, men fortfarande på ett glatt sätt. Det var en inspirationskälla till att vilja hjälpa till som missionär. Det är ett typiskt exempel på när det finns en tydlig skillnad mot "den andre", hudfärgen hos Sara påpekas mycket tydligt. Låten tycks vara färgad av stereotypa bilder som ofta florerat i Västvärlden och Sverige.⁸⁶

Sven nämner att människorna i Rhodesia är bra på att imitera och just imitation eller "mimicry" är ett begrepp som används inom postkolonial teori. Det lyfts där fram att kolonialmakterna i flera fall försökte få människorna som bodde i området som koloniserats att ta efter den europeiska stilen och kulturen, men samtidigt att det fanns ett synsätt av fundamental skillnad mellan människor som gjorde att lokalbefolkningen aldrig kunde förstå den nya kulturen på samma sätt som européerna.⁸⁷ Sven tycks inte använda begreppet precis på det sättet, men det finns en problematik att prata om hur vissa är så bra på att imitera, istället för att erkänna att det är något mer än imitation, något djupare.

I intervjun med Sven beskrivs det att han och Maj möttes av glädje när de kom och han menar att det inte fanns särskilda spänningar mellan svarta och vita då. Det kan ändå vara relevant med någon form av diskussion om varför det kan ha uppfattats på det sättet. T.ex. skulle det

⁸⁵ Brownell. *The Collapse of Rhodesia – Population Demographics and the Politics of Race*, 14-15.

⁸⁶ Holmberg. *Världen bortom västerlandet II – Den svenska omvärldsbilden under mellankrigstiden*, 199.

⁸⁷ Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält*, 173; Ashcroft, Griffiths och Tiffin. *Post-colonial Studies: – The Key Concepts*, 114-116.

kunna vara så att maktobalansen gjorde att vad de vita missionärerna sade inte vågade utmanas på samma sätt. Då det var en ”vit” regering som styrde fanns risk för internalisering av olika roller för svarta och vita. Det kan också ha varit så att det fanns starka spänningar, men att Sven inte kunde uppfatta det pga. att det var stressigt med de många arbetsuppgifterna, brist i förståelse i början av en annan kulturell kontext m.m. Troligtvis fanns det olika synsätt hos olika individer och i skilda delar av Rhodesia. Alltifrån de som ville ha en ny regering med full jämlikhet, till de som blivit mer vana vid hur saker och ting var och inte hade orken eller viljan att själva vara del i en total politisk förändring. Det kan även ha funnits en rädsla för krig och vad som skulle hända vid en revolution eller att missionärernas ageranden ändå sågs som mer progressivt än kolonistörernas och därmed positivt. Missionen och missionärerna kan ha setts som positiva influenser i stort.

Sven har likt Lilly synsättet av att relationen mellan honom och församlingsmedlemmarna var som mellan syskon, alltså en relation som är mer jämlik än den förälder-barnrelation som beskrivits tidigare. Det finns dock även i denna intervju flera ställen där en andrafiering framträder med kontraster mellan å ena sidan missionärerna och lokalbefolkningen och där det finns mer generella beskrivningar av människor som grupp. Då Sven beskriver när den första afrikanska biskopen i landet påbörjar sin tjänst så verkar han ändå positiv till sådana förändringar inom kyrkan.

I intervjun med Berit finns flera inslag av andrafiering, t.ex. när hon beskriver hur hon måste lära sig att älska ”alla de här svarta människorna”, trots att det var svårt. Det enda hon där beskriver är just deras hudfärg och ändå sätts det upp en kontrast till henne själv utifrån det. Vissa personer beskrivs endast med ett visst attribut, som en person hon reagerar på vilken hon säger är ”jättesvart”. Dessa bilder blir problematiska genom att det enda som framhävs är just utseendet och i detta fall om en person är svart eller vit, personen beskrivs i fallet inte djupare. När det gäller politiska frågor nämns endast att det 1976 var ”terrorister överallt”. Hon tar inte upp den vita regimens förtryck eller de som sökte politisk förändring men inte nödvändigtvis ville göra det med våld. Kriget i sig kan beskrivas som dystert och traumatiskt både ifrån de som verkligen ville ha förändring och de som var mer passivt inställda, då många liv förlorades. Det kan ändå vara viktigt att förstå incitamenten till att inte vilja vara kvar i status quo där olika människor tilldelats olika status.

Överlag tar de intervjuade inte heller upp särskilt mycket om möjlig kritik som skulle kunna finnas mot missionärerna, människors olika maktställning i landet genom diskriminering pga.

hudfärg eller kritik mot den styrande regimen. I intervjuerna är det främst det positiva som lyfts fram, även om det finns en variation gällande detta intervjuerna emellan. Intervjusituationen verkar också ha som huvudfokus att missionärerna ska berätta om hur de allmänt upplevde tiden i Rhodesia/Zimbabwe, vad de gjorde där och vilka bidrag som de tillförde för människorna i landet. Avvikanden från detta finns och ett tydligt sådant exempel är när Dagmar beskriver att det skett mycket misstag och missförstånd av att arbeta i en annan miljö men att Gud upprättar och stödjer. Maj nämner även att det fanns sådant som inte var bra i Rhodesia, utan att förtydliga ytterligare. Sven uttrycker även att han inte riktigt tyckte det var nödvändigt att missionärerna skulle kontrollera afrikanska prästers skolor i enlighet med statens påbud.

4. Slutsats

När det gäller missionärernas berättelser är det tydligt att en stor del av bilden av att vara missionär är att vara utsänd av Gud till att verka bland människor där det finns ett behov. Det kan gälla olika arbetsuppgifter och bland människor i olika åldrar men kallelsen till tjänst är överlag den som missionärerna meddelar som huvudanledning till att verka som missionär. En av missionärerna berättar hur hon var beredd att dö i tjänsten om det skulle behövas. Hos samtliga fem missionärer beskrivs missionstiden i det stora hela som mycket positiv och Rhodesia/Zimbabwe finns nära i tankarna även efter missionstiden. Det finns en variation mellan missionärerna av hur mycket fokus i intervjuerna som ges åt svårigheter och problem i tjänstgöringen i landet; alltifrån att mest berätta om det positiva till att erkänna tidsperioder när det var så pass jobbigt att det fanns tankar att åka tillbaka till Sverige.

En varierad bild när det gäller förhållandet mellan missionärerna och de människor de kom att verka bland i Rhodesia/Zimbabwe framkommer i intervjuerna. Det uttrycks både en mer hierarkisk hållning i en intervju där missionärerna var som föräldrar och människorna i Rhodesia/Zimbabwe var som barn; i två av de andra intervjuerna beskrivs mer av en syskonrelation dem emellan. Det uttrycks i ett fall en stor glädje av missionären att ha varit en ”vägröjare och budbärare”. En stolthet att ha fått verka som missionär finns med genomgående i intervjuerna och i samtliga av dessa så tas det upp små berättelser som visar att missionärerna varit viktiga för människor i Rhodesia/Zimbabwe och att det fanns en stor tacksamhet hos människor där för deras insats.

Uppfattningen som missionärerna uttrycker om människor i lokalbefolkningen är ofta präglad av en åtskillnad mellan ”vi och dem”. Den ”andrafiering” som återkommer i intervjuerna har särskilt tagits upp i avsnittet ”Diskussion över missionärsintervjuerna utifrån postkolonial teori”. Det har i analyserna över intervjuerna framkommit att människor stundtals beskrivs endast med ett eller några få attribut där hudfärgen tydligt framhålls. Utifrån det sätts det upp ett motsatsförhållande mellan missionärerna på ena sidan och människor i Rhodesia/Zimbabwe, afrikaner och/eller de som nämns som svarta på andra sidan. Det finns även beskrivningar i vissa intervjuer om en fundamental skillnad i tankesätt och hur man är, där det kan vara svårt att helt förstå sig på varandra. En utgångspunkt i det svenska samhället som norm finns med vid flera tillfällen och olikheter lyfts ofta fram mellan det svenska samhället och det i Rhodesia/Zimbabwe gällande hur saker och ting fungerar.

I en av intervjuerna uttrycks kritik mot att regeringen ville att missionärerna skulle kontrollera afrikanska prästers skolor. Det ansågs i intervjun inte nödvändigt. Det presenteras även bilder av hur människor i Rhodesia/Zimbabwe är mer välkomnande och tålmodiga i samma intervju. I flera av missionärernas berättelser uttrycks att människorna i Rhodesia/Zimbabwe ofta kunde ta till sig och förkunna bibliska berättelser på ett mycket bra sätt. Det är dock inte särskilt många individer som det berättas om, utan mer om människor generellt.

När det gäller den politiska situationen berörs ämnet inte särskilt mycket i intervjuerna. Det är mer fokus på berättelser om missionärernas arbete och deras relation till människor i landet. När den politiska situationen tas upp görs det ofta mer beskrivande av händelser än tydliga ställningstagande. Två av missionärerna använder dock begreppet terrorister, och att det fanns många av dessa under en period i landet, i samband med att Rhodesia började närma sig att bli Zimbabwe. Det nämns t.ex. inte mycket om människor som försökte kämpa för allas lika rätt i landet på ett fredligt sätt eller om problematiken med att vissa människor gynnades eller missgynnades i landet baserat på deras hudfärg. I en av intervjuerna menas det både att Rhodesia var ett bra land och samtidigt att det var bra med en förändring där inte bara de vita var i politisk maktställning.

Det kan tyckas märkligt att inte mer kritik riktas mot det politiska styret i Rhodesia ifrån missionärerna. Landet leddes trots allt av en regering som på många sätt var isolerad internationellt och som skapade och upprätthöll lagar där människors hudfärg fick en stor betydelse för hur de behandlades. Det är möjligt att de mest var fokuserade på sitt missionsarbete och därför inte intresserade sig nämnvärt för det politiska eller att de mest önskade stabilitet för att kunna verka i landet. Stridigheter för självständigheten i Zimbabwe 1980, bara några år innan vissa av intervjuerna genomfördes kan ha legat nära, där många människor dog. Intervjusituation bidrog inte heller särskilt mycket till kritiska frågor om den politiska situationen, då politik inte berördes i så stor utsträckning. Det kan även ha varit så att missionärerna tidigare blivit tillsagda att inte blanda sig i politiken och att det lever kvar hos dem eller att vissa som valde att åka som missionärer till Rhodesia hade enklare att acceptera den politiska situationen i landet och att andra kanske inte hade velat åka just dit som missionärer. Oavsett anledning så är det anmärkningsvärt att inte mer kritik riktats mot ett politiskt styre som kategoriserat människor och varit bakåtsträvande när det gäller relationen mellan människor av olika bakgrund. Särskilt då det gått ett antal år för missionärerna sedan deras tid i Rhodesia/Zimbabwe.

Vetskapen att missionärerna arbetade i en annan tidsperiod än dagens är viktig för förståelsen av hur vissa perspektiv som idag känns främmande kunde uttryckas. Detta får samtidigt inte få oproportionerligt stort utrymme då det finns en variation mellan de olika missionärernas berättelser och mellan deras beskrivningar och andras. Ifall i huvudsak ett jämförande perspektiv mellan missionärer utsända från olika svenska församlingar, eller i förhållande till internationell mission hade använts skulle fokus ha blivit ett annat.

Valet av postkolonial teori gör att vissa delar av missionärernas berättelser får mer utrymme än andra. Tidsspannet mellan det att den första intervjuade missionären (Dagmar) åkte ut till det att den sista missionären kom hem (Berit) är över 50 år. Under den tidsperioden hann mycket att förändras i Rhodesia/Zimbabwe, likväl i Sverige. Trots detta tycks postkoloniala begrepp som pekar på hur det byggs upp skillnader mellan självet och den andre och indelningar i ”vi och dem” på gruppnivå, vara relevanta i samtliga intervjuer. Denna studie visar på värderingar, föreställningar och bilder hos missionärerna gällande självbild och i förhållande till missionskontexten. Det har belysts hur missionärerna haft en stor vilja och önskan att hjälpa till men också det problematiska med att människor i Rhodesia/Zimbabwe vid många tillfällen beskrivits som klart annorlunda mot missionärerna.

5. Käll- och litteraturförteckning

5.1 Otryckta källor

- Eriksson, Dagmar. Intervju 26/10 1984, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.
- Fredriksson, Lilly. Intervju 22/11 1984, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.
- Karlander, Maj. Intervju 5/2 1986, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.
- Karlander, Sven. Intervju 12/2 1987, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.
- Palmius, Berit. Intervju 22/4 1986, intervjuare Kickan Losell. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.
- SKMs missionärer 1876-2004. Missionärsarkivet – Svenska kyrkans mission. Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

Internetkällor

- Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe. ELCZ History. <http://www.elcz.co.zw/church-history.html> (Hämtad 2017-10-09)
- Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe. Church Organisation. <http://www.elcz.co.zw/church-organs.html> (Hämtad 2017-10-09)
- Svenska kyrkans internationella arbete. Hemvårdare i Zimbabwe ger aidssjuka och deras barn stöd och omsorg. 2017. <https://www.svenskakyrkan.se/internationelltarbete/p129> (Hämtad 2017-11-15)
- Svenska kyrkan i Uppsala stift. CSM missionaries in Rhodesia – Zimbabwe 1903-2011. 2016. <https://www.svenskakyrkan.se/uppsalastift/csm-missionaries-in-rhodesia-zimbabwe-1903-2011> (Hämtad 2018-07-10)
- Svenska kyrkan i Uppsala stift. Vänkyrka i Zimbabwe. 2016. <https://www.svenskakyrkan.se/uppsalastift/zimbabwe> (Hämtad 2017-11-15)

5.2 Tryckta källor och litteratur

- Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth och Tiffin, Helen. *Post-colonial Studies: – The Key Concepts*. London: Taylor and Francis Routledge, E-bok.
- Benettsson, Holger. *Svensk Skolinsats I Rhodesia*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 1967.

- Brownell, Josiah. *The Collapse of Rhodesia – Population Demographics and the Politics of Race*. London: I.B.Tauris, 2011.
- Cousins, Alan. State, Ideology, and Power in Rhodesia, 1958-1972. *The International Journal of African Historical Studies*. Vol. 24, No. 1 (1991): 35-64.
- Grenholm, Carl-Henric. *Att förstå religion – Metoder för teologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur AB, 2006.
- Hallencreutz, Carl Fredrik. *Religion and Politics in Harare 1890-1980*. Uppsala: Swedish Institute of Missionary Research, 1998.
- Holmberg, Åke. *Världen bortom västerlandet II – Den svenska omvärldsbilden under mellankrigstiden*. Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, 1994.
- Jocelyn, Alexander. The Historiography of Land in Zimbabwe: Strengths, Silences, and Questions. *Safundi: The journal of South African and American Studies*. Vol 8, No 2 (2007): 183-198.
- Landström, Catharina. *Postkoloniala Texter*. Stockholm: Federativs Förlag, 2011.
- Loomba, Ania. *Kolonialism/Postkolonialism – En introduktion till ett forskningsfält. 2:a upplagan*. Hägersten: TankeKraft Förlag, 2008.
- Patel, Runa och Davidson, Bo. *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteraturen AB, 2011.
- Pfändtner, Willy och Thurfjell, David. *Postcolonial Challenges to the Study of Religion*. Uppsala: Universitetsstryckeriet, 2008.
- Sarja, Karin. "Ännu en syster till Afrika" – Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902. Uppsala: Swedish Institute of Mission Research, 2002.
- Sellström, Tor. *Sweden and National Liberation in Southern Africa Volume I: Formation of a Popular Opinion (1950 –1970)*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 1999.
- Sellström, Tor. *Sweden and National Liberation in Southern Africa Volume II. Solidarity and Assistance 1970-1994*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 2013.
- Svenska kyrkans missions årsbok 1981*. Uppsala: Svenska kyrkans mission. 1981.
- Svenska kyrkans missions årsbok 1987*. Uppsala: Svenska kyrkans mission. 1987.
- Stausberg, Michael och Engler, Steven. *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*. Abingdon, Oxon: Routledge 2011. E-bok.
- Sundkler, Bengt. Alla dessa Kvinnor – Kvinnogärning genom SKM 1874-1974. *Svenska kyrkans missions årsbok 1974*, 71-118. Uppsala: Uppsala Grafiska AB, 1974.
- Sundkler, Bengt och Steed, Christopher. *A History of the Church in Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Söderström, Hugo; Bergman, Sten och Bergman, Tore. *The History of the Evangelical Lutheran Church in Zimbabwe 1903-2003*. Uppsala: TK i Uppsala AB, 2003.

Söderström, Hugo. *God Gave Growth – The History of the Lutheran Church in Zimbabwe 1903-1980*. Gweru: Mambo Press, 1984.

Welch, Pamela. *Church and Settler in Colonial Zimbabwe – A Study in the History of the Anglican Diocese of Mashonaland/Southern Rhodesia, 1890-1925*. Leiden: Brill, 2008. E-bok.

White, Louise. *Unpopular Sovereignty – Rhodesian Independence and African Decolonization*. Chicago: The University of Chicago Press, 2015.

Young, Robert J.C. *Postcolonialism – An historical introduction*. Malden: Blackwell Publishing, 2001.